

PREDIKTORI ODREĐENIH OBLIKA AGRESIJE KOD SREDNJOŠKOLSKIH ADOLESCENATA

Leposava Jakšić*

Milica Grujić*
Udruženju psihologa *UM*, Beograd

Danka Popović*
AIR Serbia, Beograd

Dragica Mihajlović*

Uroš Velić*
Udruženju psihologa *UM*, Beograd

U ovom istraživanju, bavili smo se utvrđivanjem predikcije nekih oblika agresije na osnovu izraženosti neuroticizma, iracionalnih uverenja i načina provođenja slobodnog vremena kod srednjoškolskih adolescenata. Ispitivanjem je obuhvaćen uzorak od 275 ispitanika, učenika gimnazija i srednjih stručnih škola iz Beograda, starosti između 15 i 19 godina. Uzorak je prema kriterijumu odabira škola prigodan i neslučajan i činili su ga učenici sledećih srednjih škola: VII, XII i XIV beogradske gimnazije, Elektrotehničke škole "Rade Končar" i Trgovačke škole. Za potrebe ovog rada korišćene su Skala Neuroticizma, odnosno izolovana dimenzija Neuroticizma iz upitnika NEO – Pi R, Skala iracionalnih uverenja GABS – 37, Skala procene načina provođenja slobodnog vremena SV – 30 i Bas-Perijev Upitnik

* E – mail: leposavajaksic@gmail.com

* E – mail: milica_grujic87@hotmail.com

* E – mail: dankadada@gmail.com

* E – mail: mihajlovic_dragica@yahoo.com

* E – mail: velic.uros@hotmail.com

agresije. Dimenzije neuroticizma, oblici iracionalnih uverenja i načini provođenja slobodnog vremena zajedno objašnjavaju 40.6% varijanse Besa kao kriterijumske varijable, 24.4% varijanse Fizičke agresije, 46.5% varijanse Hostilnosti i 28.3% varijanse Verbalne agresije. Najznačajniji prediktori agresije su Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost, Apsolutistički zahtevi prema sebi, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi i Obezvređivanje. Dobijeni podaci govore o tome da Apsolutistički zahtevi prema sebi vode ka fizičkoj i verbalnoj agresiji. Anksioznost i Hostilnost kao dimenzija neuroticizma vodi ka besu i verbalnoj agresiji. Depresivnost, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi i Obezvređivanje vode ka hostilnosti. Provođenje slobodnog vremena u svrhu svog obrazovanja i kulturnog uzdizanja ne vodi ka agresiji. Vulnerabilnost kao dimenzija neuroticizma se takođe pojavila kao značajan prediktor besa, fizičke i verbalne agresije, ali u negativnom smislu. Adolescenti koji se nasilnički ponašaju nastoje da izgledaju superiorno, što je često maska kojom prikrivaju bol, osećaj neprilagođenosti, nepoverenje i strah. Moguće je da je agresija manifestovana kao verbalna, fizička, bes ili hostilnost način skretanja pažnje na sebe, poziv za pomoć.

KLJUČNE REČI: agresija / neuroticizam / iracionalna uverenja / slobodno vreme / srednjoškolski adolescenti

UVOD

Agresivno i antisocijalno ponašanje u savremenom društvu postaju sve veći problemi, stoga im različite društvene delatnosti i institucije poklanjaju sve veću pažnju. Kako taj oblik socijalnog ponašanja počinje da se pojavljuje, razvija i stabilizuje prilično rano u detinjstvu, veliki je deo istraživanja usmeren upravo na dečju agresivnost i njen razvoj. Agresivno ponašanje je vrlo složena pojava koja se uglavnom manifestuje kao bes i napadanje na osobu, neki objekat ili teritoriju. Uzroci agresivnog ponašanja vrlo su složeni, a kao najčešći faktori spominju se razna dešavanja u porodici, neuspesi u školi, mediji i šire društvene okolnosti. Kako je problem nasilja teško kontrolisati, pa tako i lečiti, važno je rano uočiti potencijalne uzroke određenih oblika agresije i sprečiti njihovo razvijanje, kako s vremenom ne bi došlo do stabilizacije agresivnosti i pojačavanja njenog intenziteta. Shodno tome u okviru ovog istraživanja pokušali smo da ustanovimo da li se i na koji način mogu prediktovati određeni oblici agresije na osnovu izraženosti

neuroticizma, iracionalnih uverenja i načina provođenja slobodnog vremena kod srednjoškolskih adolescenata.

Agresija

Agresija (lat. aggredi – napasti) je nasilno ponašanje, nasrtljivost, grubo napadanje, silovitost, drzak nasrtaj na druge osobe, odnosno sklonost izazivanju sukoba i napadima na drugoga. Proučavanje agresivnosti u psihologiji ima dugu tradiciju u kojoj su se postepeno diferencirala dva referentna okvira. U prvom se agresija posmatra kao fenomen, odnosno manifestacija određenog ponašanja, a u drugom kao dimenzija ličnosti koju poseduju svi ljudi, ali je manifestuju različitim intenzitetom tj. na različite načine (Mitrović i Smederevac, 2005). Jedna od prvih teorija koje su naglašavale socijalnu komponentu bila je hipoteza o agresiji kao reakciji na frustraciju Dolarda i Milera (prema Berkowitz, 1989). Prema ovoj teoriji agresija predstavlja reakciju organizma na prepreke u dolaženju do određenog cilja. Bandura (1999) ističe da pojava prepreke u dolaženju do cilja može izazvati samo stanje povišenog emocionalnog uzbuđenja, ali da će od niza drugih činilaca zavisiti reakcija osobe na dato uzbuđenje. Prema Petzu (1992) agresija je ono ponašanje koje se ogleda u neprijateljskoj akciji prema osobama ili predmetima. Dok Mijatović (2000) ističe da je agresija ponašanje učenika i odraslih osoba, koji se iskazuje kroz nasilni i neprijateljski odnos prema pojedincima, grupama ili predmetima. Olveus (1993 i 1998) navodi da agresivni postupak može biti izveden na tri načina: verbalno, telesnim dodirrom, kao i bez reči i telesnog dodira. Arnold Buss (1961) jedan je od autora koji je među prvima isticao klasifikovanja agresivnih postupaka. On je smatrao korisnim da se razlikuje nekoliko vrsta agresije, prema različitim kriterijumima. Povukao je razliku između instrumentalne i neprijateljske agresije, a razlikovao je i aktivnu i pasivnu, verbalnu i fizičku, direktnu i indirektnu agresiju. U okviru ovog istraživanja mi smo se pridržavali klasifikacije oblika agresije koja je operacionalno definisana primenom upitnika Bas – Perijevog upitnika agresije (Buss i Perry, 1992). Što znači da smo kao određene oblike agresije posmatrali fizičku, verbalnu agresiju, bes i hostilnost.

Neuroticizam

Costa i McCrae (1992a; 1992b; 1994) razvili su upitnik NEO – PI – R za procenu pet obuhvatnih crta ličnosti koje podrazumevaju skupine različitih kognitivnih, afektivnih i biheviornalnih dimenzija, a podeljeni su na aspekte (facets), odnosno uže crte koje ih reprezentuju. U okviru ovog

rada ispitivan je uticaj jedne od dimenzija navedenog modela ličnosti, reč je o *Neuroticizmu* kao prediktoru određenih oblika agresije kod srednjoškolskih adolescenata.

Neuroticizam se odnosi na sklonost ka doživljavanju negativnih emocija i uključuje indikatore anksioznosti, napetosti i lošeg raspoloženja (Smederevac i Mitrović, 2006, str. 167). Pojedinci koji ostvaruju visok skor kada je reč o ovoj dimenziji ličnosti su emocionalno reaktivni ljudi, koji često osećaju strah, anksioznost ili depresiju. Takođe odlikuje ih emocionalno reagovanje na povode koji druge ljude ostavljaju ravnodušnim ili ih neuznemiravaju previše. Te osobe su sklone da interpretiraju bezazlene događaje kao preteće a manje frustracije kao nepremostive teškoće. Karakteristična adaptacija pojedinca koji ostvaruje viši skor na skali neuroticizma jeste nisko samopoštovanje, perfekcionista uverenja, pesimističan stav, pojava neadekvatnog osećaja krivice (Smederevac i Mitrović, 2006, str. 179). Uži aspekti ovog domena su anksioznost, hostilnost, depresivnost, socijalna nelagodnost, impulsivnost i vulnerabilnost.

- *Anksioznost* se obično opisuje kao difuzan, neprijatan osećaj nelagodnosti, praćen simptomima autonomnog sistema (Borovčanin i sar. 2008). Ukratko, anksioznost se manifestuje kao strašljivost, zabrinutost i napetost. Anksioznost je uznemirujući osećaj koji nije vezan za konkretni događaj ili konkretnu osobu.

- *Hostilnost* je tendencija da se doživi osećaj gneva, frustriranost, iritiranost i ogorčenost. Buss i Durkee (1957) definišu hostilnost kroz manifestacije različitih napada, verbalnu agresiju, indirektno neprijateljstvo, razdražljivost, negativizam, ogorčenost i sumnjičavost.

- *Depresivnost* je osećanje tuge, krivice, bespomoćnosti i usamljenosti. Depresija je značajno smanjenje ili potpuno povlačenje emotivnih ulaganja osobe u socijalnu okolinu, a time i u sebe, u cilju odbrane od psihičkog bola nastalog zbog nedovoljnih socijalnih afektivnih veza (Hrnčić, 2008). Da bi došlo do ovakvog mehanizma odbrane, potrebno je da osoba nepovoljno stanje afektivnih odnosa shvata kao stabilno i globalno, i da nema na raspolaganju adaptivnije mehanizme da ovakvo stanje promeni ili da se na drugi efikasniji način odbrani od psihičkog bola.

- *Socijalna nelagodnost* prema osnovnoj karakteristici koja je definiše, socijalna anksioznost bi mogla biti nazvana i evaluaciona anksioznost (Beck i Emery, 1985), jer nastaje iz mogućnosti ili postojanja procenjivanja od strane drugih ljudi u stvarnim ili zamišljenim okolnostima (Schlenker i Leary, 1982). Prema Heimbergu (1989), socijalno – anksiozne osobe

doživljavaju značajan emotivni distres u većini socijalnih situacija. Naročito kada se upoznaju sa drugim ljudima, kada su kritikovane, kada su u centru nečije pažnje, kada ih posmatraju dok nešto rade i pri kontaktu sa autoritetima. Socijalno – anksiozni pojedinci se prepoznaju kao oni koji pridaju veliku važnost socijalnom utisku koji ostavljaju na okolinu, kao oni koji su povučeni u društvu, koji su često naglašeno sramežljivi, zatvoreni, stegnuti, loše prilagođeni i uznemireni.

- *Impulsivnost* - nemogućnost tj. nesposobnost racionalne kontrole vlastitih impulsa i nagona. Osim toga ovu osobinu emocionalne nestabilnosti karakteriše i nemogućnost uzdržavanja od iskušenja.

- *Vulnerabilnost* se manifestuje kao osetljivost na stres, slab kapacitet za prevazilaženje stresa, sklonost zavisnosti, beznadežnosti i panici u situacijama suočavanja sa iznenadnim i stresnim okolnostima.

Iracionalna uverenja

Sistem uverenja (beliefs) je najznačajniji element Ellisovog ABC modela emocionalnog ponašanja. U odnosu na predpostavljene osnovne ciljeve i vrednosti koje čovek ima, uverenja mogu biti samo – pomažuća (racionalna) i samoporažavajuća (iracionalna).

Osnovne postavke Elisovog teorijskog modela, u literaturi poznatog kao ABC model emocija i ponašanja (Marić, 2000) predstavljene su na sledeći način: U trenutku aktivirajućeg događaja (A), osoba doživljava emocije i ponaša se na određeni način (C), u zavisnosti od svog sistema uverenja (B). Ponašanje osobe je usmereno prema sistemu uverenja koje osoba poseduje i nije direktna posledica samog aktivirajućeg događaja. Važan element kognitivnog modela emocija čine i ciljevi tj. vrednosti osobe (G). Tako da kada osoba zaključuje da aktivirajući događaj (A) sprečava ili na neki način onemogućava njene ciljeve (G), osoba ima izbor da na aktivirajući događaj reaguje funkcionalnim ili disfunkcionalnim emocijama i ponašanjem (C), u zavisnosti od toga da li se rukovodi racionalnim ili iracionalnim uverenjima (B).

Ono što je osobena i distinktivna karakteristika iracionalnog uverenja je jasno prisutan ili implicitan, podrazumevajući apsolutistički i bezuslovni unutrašnji zahtev, *mora* povodom nepovoljnog aktivirajućeg događaja. Koncept iracionalnih uverenja obuhvata oblike samo – poražavajućeg, nelogičnog i nerealističnog verovanja o aktivirajućim događajima (Ellis, 1994). Iracionalna uverenja sadrže četiri osnovna tipa iracionalnih evaluacija: 1) *mora*, 2) *užasno, nepodnošljivo, neizdrživo*, 3) *ja sam bezvredan/ pokvaren*, 4) *ti si pokvaren/bezvredan*. Odnose se na tri tipa aktivirajućih događaja: 1)

sopstvene osobine i postupci (lične performanse), 2) tretman od strane drugih ljudi i 3) životni uslovi. Za merenje uverenja razvijeno je više instrumenata (tzv. *Belief Scales*) različitih autora, ali je skala opštih stavova i uverenja (*The General Attitude and Belief Scale*) jedan od najrazvijenih instrumenata za merenje iracionalnih uverenja i najčešće se koristi u praksi (Bernard, 1998; prema Marić, 2002).

Slobodno vreme

Slobodno vreme je društveno uslovljen, integralni deo čovekovog vremena čije su aktivnosti tj. sadržaj vrednosno obojene i slobodno izabrane (Kačavenda – Radić, 1992). Ukoliko je čovek više razvio svoje potencijale, utoliko će pre kvalitetno korišćenje slobodnog vremena biti njegova prirodna potreba (Petrović i Zotović, 2010). Istraživanjem koje je obuhvatilo 2 426 učenika srednjih škola od I do IV razreda (15-19 godina) iz 26 škola iz 9 gradova Srbije (Štepanović i sar. 2009), ustanovljeno je da je moguće opisati u priličnoj meri koherentne modele ponašanja srednjoškolaca u slobodno vreme. Izdvojeno je pet faktora čija je interpretacija smislena i kojima su, s obzirom na prirodu varijabli koje ih čine, dati odgovarajući nazivi. Tako su izdvojeni sledeći obrasci ponašanja: *akademski, obrazac orijentisan na sport, obrazac okrenut lakoj zabavi, obrazac orijentisan na izlaske i obrazac orijentisan na muziku i kompjutere*. Za uključivanje ove varijable smo se odlučili zbog činjenice da danas postoji grupa mladih koja odlazi na određena sportska i kulturna događanja i u okviru istih teži ispoljavanju određenih oblika agresije. Hteli smo da ustanovimo da li se shodno tome učenici mogu razlikovati, prema načinu na koji provode svoje vreme i određenom obliku agresije koji ispoljavaju.

Dosadašnja istraživanja

Različita istraživanja su ispitivala povezanost agresije sa različitim psihološkim konstruktima, i ustanovila čitav niz prediktora. Ostrov i Godleski (2009) sprovedli su longitudinalno istraživanje u okviru koga je ispitivan uticaj impulsivnosti i hiperaktivnosti na pojavu agresije u ranom detinjstvu. Ovo istraživanje je pokazalo da se impulsivnost i hiperaktivnost mogu smatrati značajnim prediktorima pojave fizičke agresije. Dok Borum i Verhaagen (2007) ističu da je "*glad za stimulacijom*" (*sensation seeking*), povezana sa sklonošću ka nasilju i više nego impulsivnost.

Hamdan – Mansour (2010) na uzorku od 428 studenta u Jordanu, ispitujući brojeve prediktore hostilnosti, kao oblika agresije, dolazi do sledećih

podataka: zadovoljstvo životom, depresija i doživljeni stres su značajni prediktori ovog oblika agresije. Podaci govore da se među značajnim prediktorima hostilnosti kao najznačajniji pojavilo zadovoljstvo životom.

Ferguson i sar. (2005) izvršili su istraživanje u okviru koga su ispitivani socijalna izolacija, impulsivnost i depresivnost kao prediktori agresije kod psihijatrijske populacije. Podaci ovog istraživanja govore da se impulsivnost izdvojila kao najznačajniji faktor ove trijade prediktora agresije.

Campbell i sar. (2010) ističu da postoji povezanost ispoljavanja fizičke agresije i sposobnosti prilagođavanja u domenu socijalnih odnosa i prilagođavanja radnim školskim zadacima. Uočeno je da se najagresivniji i umereno agresivni učenici 6. razreda, značajano razlikuju kada je reč o određenom socijalnom i akademskom prilagođavanju u odnosu na ostale učenike.

Fuller i sar. 2003.god. vrše prikaz rezultata šestogodišnjeg istraživanja koje je imalo za cilj da ustanovi prediktore agresije. Ovo istraživanje je kao uzorak uključilo porodice gde je alkoholna zavisnost bila prisutna kroz generacije. Rezultati istraživanja pokazuju da se kao značajni prediktor razvoja antisocijalnog ponašanja sina pojavljivala agresija između njegovih roditelja. Dok se kao značajni prediktor agresije kod unuka pojavljivao roditeljski alkoholizam i agresija između roditelja. Direktna agresija usmerena prema detetu bila je najznačajniji prediktor ispoljavanju agresije deteta kada je reč o uzrastu između 9 i 11 godina. Agresija između samih roditelja bila je važniji prediktor agresije deteta u predškolskom uzrastu.

Ferguson i sar. (2011) objavljuju podatke longitudinalnog istraživanja u okviru koga su ispitivani uticaji video igrice, depresije, antisocijalnih osobina ličnosti, izloženosti nasilju u porodici i vršnjačke grupe na pojavu agresije kod adolescenata. Ovo istraživanje je pokazalo da su depresija, antisocijalne osobine ličnosti, izloženost nasilju u porodici i vršnjački uticaji bili najbolji prediktori agresije.

Fives i sar. (2011) u okviru svog istraživanja dolaze do podataka da su pol, bes i iracionalna uverenja iz domena netolerancije na frustraciju značajni prediktori fizičke agresije. Dok su bes i iracionalna uverenja iz domena netolerancije na frustraciju značajni prediktori indirektno agresije.

Edmunds (1977) ispitujući povezanost ekstraverzije, neuroticizma i različitih aspekata agresije dolazi do značajnih korelacija između neuroticizma i ispoljavanja indirektno agresije kod ispitanika oba pola. Takođe, uočeno je i postojanje značajne povezanosti između neuroticizma i ispoljavanja verbalne agresije kod osoba ženskog pola.

Istraživanje kojim je ispitivana povezanost agresivnosti i dimenzija ličnosti (Mitrović i Smederevac, 2005) ustanovljeno je da *Hostilnost* kao faktor, definisan skalom agresivnosti pozitivno korelira sa *Neuroticizmom* kao dimenzijom ličnosti. Neuroticizam se prema ovom istraživanju pokazao kao slabost kapaciteta za kontrolu, shodno tome hostilnost osobe sa visokim neuroticizmom može biti rezultat akumulirane tenzije zbog njene sklonosti da mnoge situacije doživi kao provokatore negativnih emocija.

Besu nekada prethodi anksioznost, a nasilje nekada predstavlja pokušaj da se otkloni opažena pretnja povezana sa slikom o sebi ili sopstvenom dobrobiti (Ellis, 1977; Dryden, 1990). Agresivni adolescenti često se osećaju inferiorno u društvu svojih vršnjaka i da bi kompenzovali ovo osećanje izazivaju i ponižavaju druge, pokušavajući da na neki način osvoje njihovu poziciju u vršnjačkoj grupi (Bernard i Joyce, 1984). Ispitujući vezu između iracionalnih uverenja i antisocijalnog ponašanja učenika (Vukosavljević – Gvozden i sar. 2010), ustanovljeno je da iracionalna uverenja objašnjavaju nešto manje od 12% varijanse. Značajniji prediktori antisocijalnog ponašanja adolescenata prema ovom istraživanju čine iracionalna uverenja manifestovana kao *zahtev za apsolutnom korektnošću drugih i njihovo obezvređivanje*, kao i *perfekcionistički zahtevi prema sebi*.

Neka od naših dosadašnjih istraživanja takođe su ukazala na povezanost nedostataka samopouzdanja i određenih crta agresivnosti (Vukičević i Mihajlović, 2012), nedostataka emotivne topline kao komponente vaspitnog stila roditelja i vršnjačkog nasilja (Gojković i Vukičević, 2011), kao i na povezanost iracionalnih uverenja i agresije adolescenata (Vukičević i sar., 2013). Razmatrajući te empirijske podatke, kao i podatke drugih istraživanja želeli smo da u okviru jednog istraživanja ispitujemo preditivan odnos između emotivne nestabilnosti (neuroticizma), načina razmišljanja (iracionalnih uverenja) i načina provođenja slobodnog vremena pojedinca. U okviru ovog istraživanja pokušali smo da damo odgovor na to pitanje.

Osnovni problem ovog istraživanja odnosi se na ispitivanje predikcije određenih oblika agresije na osnovu izraženosti neuroticizma, iracionalnih uverenja i način provođenja slobodnog vremena nivoa kod adolescenata srednjoškolskog uzrasta.

Operativni cilj istraživanja bio je da se utvrde relacije između merenih varijabli, odnosno da li se i u kojoj meri mogu prediktovati određeni oblici agresije na osnovu izraženosti neuroticizma, iracionalnih uverenja i način provođenja slobodnog vremena nivoa kod adolescenata srednjoškolskog uzrasta.

Praktični cilj je doprinos izradi mogućih preventivnih programa i psiholoških radionica u odnosu na određene oblike agresije kod srednjoškolskih adolescenata.

Teorijski cilj je doprinos saznanjima iz domena predikcije određenih oblika agresije na osnovu izraženosti neuroticizma, iracionalnih uverenja i način provođenja slobodnog vremena nivoa kod adolescenata srednjoškolskog uzrasta.

Osnovna hipoteza istraživanja podrazumeva da se na osnovu izraženosti neuroticizma, iracionalnih uverenja i način provođenja slobodnog vremena nivoa mogu prediktovati određeni oblici agresije kod srednjoškolaca.

Varijable istraživanja su pošto je ispitivan prediktivan odnos posmatrane kao zavisne i nezavisne:

Nezavisne varijable:

a. *Neuroticizam tj. emocionalna nestabilnost* je operacionalno definisan primenom Skale Neuroticizma tj. izolovane dimenzije Neuroticizma iz upitnika NEO Personality Inventory. Skala obuhvata merenje šest različitih manifestacija emocionalne nestabilnosti preko merenja užih aspekata domena neuroticizma: anksioznost, hostilnost, depresivnost, socijalna nelagodnost, impulsivnost i vulnerabilnost.

b. *Iracionalna uverenja* su operacionalno definisana primenom Skale iracionalnih uverenja (GABS – 37) što je skala opštih iracionalnih stavova i uverenja od 37 ajtema.

c. *Način provođenja slobodnog vremena* je operacionalno definisan primenom Skale za ispitivanje načina provođenja slobodnog vremena SV – 30 (Mihajlović, 2010).

Zavisna varijabla: Oblici agresije su operacionalno definisani primenom Bas – Perijevog Upitnika agresije (Buss i Perry, 1992) kojim se ispituju bes, hostilnost, verbalna i fizička agresija. Skor ostvaren na ovoj skali je posmatran kao zavisna varijabla.

METOD

Uzorak

Terenski deo istraživanja je sproveden tokom novembra i decembra 2011. godine. Ispitivanje je izvršeno na uzorku od 275 ispitanika učenika prvog, drugog, trećeg i četvrtog razreda odabranih srednjih škola u Beogradu.

Istraživanjem su bile obuhvaćene sledeće srednje škole u Beogradu: XIV beogradska gimnazija, VII beogradska gimnazija i XII beogradska gimnazija, kao i Trgovačka škola i Elektrotehnička škola "Rade Končar". Uzorak je bio prigodan i neslučajan kada je reč o dostupnosti pristupu škola. Uzorak je činilo 111 ispitanika muškog pola (40.4%) i 164 ispitanika ženskog pola (59.6%). Pri čemu se starost ispitanika kretala od 15 do 19 godina ($M = 15.88$, $SD = 0.82$).

Merni instrumenti

Upitnik koji je bio korišćen za prikupljanje podataka objedinjuje pitanja četiri posebne skale: *Skala neuroticizma* (izolovana dimezija iz NEO Pi R mernog instrumenta), *Skala iracionalnih uverenja GABS – 37*, *Skala slobodnog vremena SV – 30*, *Bas – Perijev Upitnik agresije*.

Skala Neuroticizma (izolovana dimenzija Neuroticizma iz NEO Personality Inventory)

Costa i McCrae (1992a; 1992b; 1994) razvili su upitnik NEO – PI – R za procenu pet obuhvatnih crta ličnosti koje podrazumevaju skupine različitih kognitivnih, afektivnih i bihevioralnih dimenzija, a podeljeni su na aspekte (facets), odnosno uže crte koje ih reprezentuju. Model predstavlja klasifikaciju crta ličnosti koja obuhvata pet širokih dimenzija: *Neuroticizam* (Neuroticism – N), *Ekstraverzija* (Extraversion – E), *Otvorenost ka iskustvu* (Openness – O), *Saradljivost* (Agreeableness – A) i *Savesnost* (Conscientiousness – C). Poslednja verzija upitnika NEO – PI – R koji se sastoji od 5 osnovnih N, E, O, A i C dimenzija, od kojih prve tri iz prvobitnog teorijskog modela ulaze u sastav imena (NEO Personality Inventory). Svaka dimenzija obuhvata po 6 subskala sa po 8 ajtema, što ukupno čini 240 ajtema. Odgovori se izražavaju na petostepenoj Likertovoj skali procene. Posebne skale validnosti nisu predviđene, sem nekoliko dodatnih pitanja namenjenih direktnoj samoproceni ispitanika, u kojoj meri je na sva pitanja precizno i iskreno odgovorio. U okviru ovog istraživanja smo koristili izolovanu subskalu *Neuroticizma* iz originalne verzije upitnika NEO – PI – R, koja kao takva sadrži 48 stavki. Uži aspekti ovog domena su anksioznost, hostilnost, depresivnost, socijalna nelagodnost, impulsivnost i vulnerabilnost.

Skala iracionalnih uverenja (GABS – 37)

Skala iracionalnih uverenja (GABS – 37) je Skala opštih iracionalnih stavova i uverenja od 37 ajtema (Marić, 2002). U pitanju je prevedena i modifikovana

verzija *General Attitude and Belief Scale* od 54 tvrdnje (Bernard, 1998). Po izostavljanju redundantnih tvrdnji, sve tvrdnje su formulisane kao uverenja o određenim aspektima sebe, drugih ljudi i životnih uslova, tako da ne sadrže termine koji se odnose na emocionalna stanja. Alfa koeficijent pouzdanosti za sub-skalu sačinjenu od svih 29 iracionalnih tvrdnji je visok i iznosi 0.91, dok za sub-skalu sačinjenu od 8 racionalnih tvrdnji iznosi svega 0.70. Predmet merenja ove skale su *iracionalna uverenja* posmatrana kao apsolutna uverenja koja u sebi sadrže zahteve ne smem ili moram. *Skala iracionalnih uverenja (GABS – 37)* ispituje bazična iracionalna uverenja manifestovana kroz zahtevnost prema sebi, zahtevnost prema drugima i zahtevnost prema uslovima života.

Skala za ispitivanje načina provođenja slobodnog vremena (SV – 30)

Skala za ispitivanje načina provođenja slobodnog vremena (SV – 30) je konstruisana u vidu petostepene skale Likertovog tipa (Mihajlović, 2010). Upitnik se odnosi na ispitivanje načina na koji mladi provode slobodno vreme i sadrži 30 tvrdnji, koje obuhvataju čitanje dnevnih novina, časopisa, knjiga, gledanje televizije, druženje sa prijateljima, provođenje vremena sa porodicom, kućnim ljubimcem, surfovanje internetom, stvaranje nečeg kreativnog, bavljenje sportom, odlazak u pozorište, bioskop, na koncerte, pomaganje u kućnim poslovima itd. U prethodnom istraživanju "*Veza između upadljive potrošnje i slobodnog vremena*" (Mihajlović, 2010) pouzdanost ove skale je iznosila 0.709.

Bas – Perijev upitnik agresije

Bas – Perijev upitnik agresije (Buss i Perry, 1992), predstavlja skraćenu i revidiranu formu *Upitnika hostilnosti* (Buss, 1988). Sastoji se od 29 iskaza i kao subskale obuhvata četiri subskale:

- a. *Bes* – odnosi se na tendenciju ka impulsivnom i nepromišljenom reagovanju.
- b. *Fizička agresija* – odnosi se na sklonost ka upuštanju u tuče i obračune.
- c. *Hostilnost* – odnosi se na uverenje osobe da život nije pravedan prema njoj i osećanje da su drugi uspešniji kao i na paranoidne sklonosti.
- d. *Verbalna agresija* – ispituje sklonost ka agresivno – asertivnom ponašanju, zaštitu svojih prava koje uključuje pretnje, provokacije i svađu.

Istraživanja pokazuju da ovaj upitnik uspešno razlikuje izraženost agresivnog ponašanja muških od ženskih ispitanika (Harris i Knight – Bohnhoff, 1996), nasilne od nenasilnih zatvorenika (Gunn i Gristwood, 1975), nasilne od nenasilnih hroničnih alkoholičara (Renson i sar.1978). Skala je istraživanjima kod nas pokazala visok nivo pouzdanosti, pri čemu je Kronbahov alfa koeficijent iznosio 0.83 (Mitrović i Smederevac, 2005).

Statistička analiza

Pouzdanost skala je proverena primenom Kronbahovog α koeficijenta. Latentna struktura korišćenih instrumenata ispitivana je faktorskom analizom: metodom glavnih komponenti i Varimax rotacijom sa Kajzerovom normalizacijom. Povezanost između faktora izdvojenih iz upitnika skale ispitivana je bivarijantnom korelacionom analizom, upotrebom Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije. Nivo statističke značajnosti bio je određen na nivou $\alpha = 0.05$. U ovom istraživanju odlučili smo se za korišćenje multiple regresione analize kada je reč o posmatranju odnosa neuroticizma, iracionalnih uverenja i načina provođenja slobodnog vremena kao prediktora i određenih oblika agresije kao kriterijuma. Za višestruku regresiju odlučili smo se zbog postojanja većeg broja prediktora odnosno nezavisnih varijabli i jedne zavisne varijable (skora na skali za procenu određenih oblika agresije).

REZULTATI

Skale korišćene u ovom istraživanju pokazale su adekvatnu pouzdanost. Kronbahovi alfa koeficijenti korišćenih memnih instrumenata pojedinačno su prikazani u okviru Tabele br. 1.

Tabela 1 . Pouzdanost memnih instrumenata

Br.	Naziv skale	Kronbahov alfa koeficijent
1.	Skala Neuroticizma iz upitnika <i>NEO PI R</i>	0.682
2.	Skala iracionalnih uverenja <i>GABS – 37</i>	0.819
3.	Skala za ispitivanje načina provođenja slobodnog vremena <i>SV – 30</i>	0.705
4.	Bas – Perijev upitnik agresije	0.822

Ispitujući *Metrijske karakteristike nekih testova neuroticizma* (Momirović, 2000) ističe da Skala Neuroticizma iz testa *NEO – PI R* koju su konstruisali Costa i McCrae (Costa i Mccrae, 1992) obično ima niže koeficijente pouzdanosti. Te se na osnovu toga smatra da je dobijeni koeficijent pouzdanosti, kada je reč

o Skali Neuroticizma iz upitnika *NEO – PI R*, zadovoljavajući iako koeficijent upućuje da je reč o srednjem nivou pouzdanosti.

Latentna struktura mernih instrumenata

Latentna struktura Skale Neuroticizma iz upitnika *NEO – PI R* ispitivana je primenom faktorske analize. Korišćena je Analiza glavnih komponenti i Varimax rotacija sa Kajzerovom normalizacijom. Izdvojilo se 16 faktora, čiji je karakteristični koren veći od 1 i koji zajedno objašnjavaju 64.863% ukupne varijanse. Među njima, prvih pet faktora uz manja preklapanja odgovaraju izvornim konstruktima (subskalama), mernog instrumenta uključujući i šesti faktor. Prvih šest faktora objašnjavaju 37.716% ukupne varijanse. Od prvih šest faktora, pet poseduju karakteristični koren veći od 2, dok je šesti faktor veoma blizu. Njih smo izdvojili i u daljoj analizi koristili kao nove promenljive i njihov prikaz je izvršen u okviru *Tabele br. 2*.

Tabela 2. Latentna struktura Skale Neuroticizma iz upitnika *NEO – PI R*

Faktori Skale Neuroticizma iz upitnika <i>NEO – PI R</i>	Objašnjena varijansa (%)	Karakteristični koren	Sadržaj karakterističnih tvrdnji
Depresivnost	10.878	5.222	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje tendenciju da se doživi tuga, krivica, bespomoćnost, usamljenost, retko doživljavanje veselosti i optimizma.
Vulnerabilnost	8.223	3.947	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje sposobnost da se doživi laka destabilizacija u stresnim okolnostima, zavisnost i bespomoćnost.
Socijalna nelagodnost	5.367	2.576	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje osećanje nelagode u društvu, socijalnu anksioznost, staljivost i zbunjivost.
Anksioznost	4.792	2.300	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje bojažljivost, sklonost ka zabrinutosti, napetost.
Impulsivnost	4.610	2.213	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje nemogućnost kontrole potreba i impulsa, uzdržavanja od iskušenja.
Hostilnost	3.846	1.846	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje tendenciju da se doživi bes, ogorčenost i slična osećanja.

Latentna struktura Skale iracionalnih uverenja *GABS – 37* ispitivana je primenom faktorske analize. Korišćena je Analiza glavnih komponenti i Varimax rotacija sa Kajzerovom normalizacijom. Izdvojilo se 10 faktora, čiji je karakteristični koren veći od 1 i koji zajedno objašnjavaju 67.660% ukupne varijanse. Među njima, prva četiri faktora objašnjavaju 47.418% ukupne varijanse i poseduju karakteristični koren veći od 2. Ove faktore smo izdvojili i u daljoj analizi koristili kao nove promenljive i njihov prikaz je izvršen u okviru *Tabele br. 3*.

Tabela 3. Latentna struktura Skale iracionalnih uverenja GABS – 37

Faktori Skale iracionalnih uverenja GABS – 37	Objašnjena varijansa (%)	Karakteristični koren	Sadržaj karakterističnih tvrdnji
Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi	26.017	9.626	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje apsolutističke zahteve kada je reč o načinu dolaska i zadržavanja ljubavi voljene osobe. Kao i o nivou njene neophodnosti.
Apsolutistički zahteva prema drugima	8.177	3.026	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje apsolutističke zahteve kada je reč o korektnosti drugih ljudi prema ispitaniku.
Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha	7.818	2.893	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje apsolutističke zahteve kada je reč o postizanju neuspeha, težnju realizaciji rezultata na veoma visokom nivou.
Obezvrednjanje	5.406	2.001	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj uključuje iracionalna uverenja koja podržavaju obezvređivanja sebe usled pojave samoće, tuge, potištenosti.

Latentna struktura skale za ispitivanje načina provođenja slobodnog vremena SV – 30 ispitivana je primenom faktorske analize. Korišćena je Analiza glavnih komponenti i Varimax rotacija sa Kajzerovom normalizacijom. Izdvojili su se 12 faktora, čiji je karakteristični koren veći od 1 i koji zajedno objašnjavaju 67.911% ukupne varijanse. Prva tri faktora objašnjavaju 37.957% ukupne varijanse. Te faktore smo izdvojili, u daljoj analizi koristili kao nove promenljive i njihov prikaz je izvršen u okviru Tabele br. 4.

Tabela 4. Latentna struktura skale za ispitivanje načina provođenja slobodnog vremena SV – 30

Faktori Skale SV – 30	Objašnjena varijansa (%)	Karakteristični koren	Sadržaj karakterističnih tvrdnji
Edukacija	18.350	3.105	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje sklonost ka provođenju slobodnog vremena u svrhu obrazovanja i kulturnog uzdizanja.
Zabava/Druženje	10.347	2.504	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje sklonost osobe da koristi slobodno vreme za druženje, izlaske, društvene igre i sl.
Odmor	9.260	2.178	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje sklonost ka provođenju slobodnog vremena u svrhu opuštanja i odmaranja bez određenih aktivnosti.

Latentna struktura Bas – Perijevog upitnika agresije ispitivana je primenom faktorske analize. Korišćena je Analiza glavnih komponenti i Varimax rotacija sa Kajzerovom normalizacijom. Izdvojili su se 9 faktora, čiji je karakteristični koren veći od 1 i koji zajedno objašnjavaju 61.475% ukupne varijanse. Među njima, prva četiri faktora potpuno odgovaraju izvornim konstruktima (subskalama), mernog instrumenta. Prva četiri faktora objašnjavaju 41.933% ukupne varijanse. Od prva četiri faktora, dva poseduju karakteristični koren veći od 2 dok druga dva imaju izvesna međusobna poklapanja ali odgovaraju izvornim subdimenzijama skale.

Ta četiri faktora smo izdvojili, u daljoj analizi koristili kao nove promenljive i njihov prikaz je izvršen u okviru Tabele br. 5.

Tabela 5. Latentna struktura Bas – Perijevog upitnika agresije

Faktori Skale Agresivnosti BAPG	Objašnjena varijansa (%)	Karakteristični koren	Sadržaj karakterističnih tvrdnji
Bes	20.311	5.890	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje manifestaciju i sklonost ka impulsivnom i nepromišljenom načinu reagovanja.
Hostilnost	8.952	2.596	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje sklonost osobe da život nije pravedan prema njoj, sklonost ka sumnjičavom ponašanju i nepoverenju u namere drugih kao i osećanje da su drugi uspešnij.
Fizička agresija	6.839	1.983	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje sklonost ka upuštanju u tuče, fizičke obračune i fizičke načine reagovanja ukoliko to situacija zahteva.
Verbalna agresija	5.831	1.691	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje sklonost ka agresivno – asertivnom ponašanju, zaštiti sopstvenih prava koja uključuje pretnje, provokacije i svade.

Multipla regresiona analiza

Bes

Iz Tabele br. 6 vidimo da koeficijent multiple korelacije između prvog prediktorskog skupa varijabli (dimenzije neuroticizma) i zavisne varijable (škora na skali za ispitivanje besa kao oblika agresije) govori o postojanju visoke povezanosti. Sa uvođenjem drugog seta prediktorskih varijabli (oblici iracionalni uverenja) koeficijent multiple korelacije se povećava $R=.623$, ali neznatno kao i posle uvođenja trećeg seta varijabli (načini provođenja slobodnog vremena) $R=.637$. Na osnovu koeficijenta determinacije vidimo da dimenzije neuroticizma, oblici iracionalnih uverenja i načini provođenja slobodnog vremena zajedno objašnjavaju 40.6% varijanse kriterijumske varijable, što je visok procenat. Od toga najveći procenat objašnjene varijanse, 36% objašnjavaju dimenzije neuroticizma.

Tabela 6. Parametri hijerarhijske multiple regresione analize za Bes kao oblik agresije

Model	R	R ²	Prilagodeno R ²	Std. greška	Statističke promene				
					R ² promena	F promena	df1	df2	Sig. F
1	.600(a)	.360	.345	.52566	.360	25.090	6	268	.000
2	.623(b)	.388	.365	.51789	.028	3.026	4	264	.018
3	.637(c)	.406	.376	.51313	.018	2.639	3	261	.050

- Prediktori: Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost, Socijalna nelagodnost, Impulsivnost i Vulnerabilnost.
- Pediktori: Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost, Socijalna nelagodnost, Impulsivnost, Vulnerabilnost, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi, Apsolutistički zahtevi prema sebi, Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha, Obezvređivanje.

Zbornik IKSI, 1/2014 – L. Jakšić, M. Grujić, D. Popović, D. Mihajlović, U. Velić
 „Prediktori određenih oblika agresije kod srednjoškolskih adolescenata”,
 (str. 149-176)

- c. Prediktori: Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost, Socijalna nelagodnost, Impulsivnost, Vulnerabilnost, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi, Apsolutistički zahtevi prema sebi, Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha, Obezvređivanje, Edukacija, Zabava/Druženje, Odmor.

Iz Tabele br. 7 vidimo da kada je reč o prvom setu prediktora koga čine dimenzije neuroticizma na osnovu Beta pondera, nivoa značajnosti, t – testa i korelacija, da se kao značajni prediktori besa izdvajaju *Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost i Vulnerabilnost*. Sa uvođenjem drugog seta prediktora koga čine oblici iracionalnih uverenja kao značajni prediktori besa ostaju *Anksioznost, Hostilnost i Vulnerabilnost*. Dok sa uvođenjem trećeg seta prediktora koga čine načini provođenja slobodnog vremena kao značajni prediktori besa ostaju *Anksioznost, Hostilnost i Vulnerabilnost*, ali se pojavljuje i *Zabava/druženje* kao značajni prediktor.

Tabela 7. Beta ponderi, t – test, značajnost i korelacije za Bes kao kriterijum

Model		Beta	t	Sig.	Korelacije			
					Zero-order	Partial	Part	
1	(Constant)		3.455	.001				
	Anksioznost	.196	3.623	.001	.366	.216	.177	
	Hostilnost	.416	7.536	.001	.534	.418	.368	
	Depresivnost	.124	2.309	.022	.246	.140	.113	
	Socijalna nelagodnost	.053	.977	.330	.218	.060	.048	
	Impulsivnost	-.088	-1.556	.121	.005	-.095	-.076	
	Vulnerabilnost	-.130	-2.387	.018	-.189	-.144	-.117	
	2	(Constant)		1.673	.095			
	Anksioznost	.169	3.113	.002	.366	.188	.150	
Hostilnost	.404	7.391	.001	.534	.414	.356		
Depresivnost	.086	1.530	.127	.246	.094	.074		
Socijalna nelagodnost	.050	.911	.363	.218	.056	.044		
Impulsivnost	-.107	-1.896	.059	.005	-.116	-.091		
Vulnerabilnost	-.131	-2.322	.021	-.189	-.141	-.112		
	Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi	.066	1.144	.254	.168	.070	.055	
	Apsolutistički zahtevi prema sebi	.082	1.437	.152	.228	.088	.069	
	Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha	.067	1.282	.201	-.028	.079	.062	
	Obezvređivanje	.101	1.782	.076	.257	.109	.086	
3	(Constant)		-.477	.634				
	Anksioznost	.185	3.401	.001	.366	.206	.162	
	Hostilnost	.393	7.205	.001	.534	.407	.344	
	Depresivnost	.072	1.247	.213	.246	.077	.060	
	Socijalna nelagodnost	.076	1.377	.170	.218	.085	.066	
	Impulsivnost	-.096	-1.704	.090	.005	-.105	-.081	
	Vulnerabilnost	-.136	-2.413	.017	-.189	-.148	-.115	
	Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi	.076	1.303	.194	.168	.080	.062	
	Apsolutistički zahtevi prema sebi	.102	1.789	.075	.228	.110	.085	
	Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha	.075	1.402	.162	-.028	.086	.067	
	Obezvređivanje	.076	1.337	.182	.257	.082	.064	
	Edukacija	-.015	-.266	.790	.015	-.016	-.013	
	Zabava/Druženje	.117	2.319	.021	.071	.142	.111	
	Odmor	.080	1.625	.105	.090	.100	.078	

Fizička agresija

Iz Tabele br. 8 vidimo da koeficijent multiple korelacije između prvog prediktorskog skupa varijabli (dimenzije neuroticizma) i zavisne varijable (skora na skali za ispitivanje fizičke agresije kao oblika agresije) govori o postojanju srednjeg nivoa povezanosti. Sa uvođenjem drugog seta prediktorskih varijabli (oblici iracionalni uverenja) koeficijent multiple korelacije se povećava $R=.471$, kao i posle uvođenja trećeg seta varijabli (načini provođenja slobodnog vremena) $R=.494$. Na osnovu koeficijenta determinacije vidimo da dimenzije neuroticizma, oblici iracionalnih uverenja i načini provođenja slobodnog vremena zajedno objašnjavaju 24.4% varijanse kriterijumske varijable, što je manji procenat. Od toga najveći procenat objašnjene varijanse, 16.3% objašnjavaju dimenzije neuroticizma.

Tabela br. 8 Parametri hijerarhijske multiple regresione analize za Fizičku agresiju kao oblik agresije

Model	R	R ²	Prilagođeno R ²	Std. greška	Statističke promene				
					R ² promena	F promena	df1	df2	Sig. F
1	.404(a)	.163	.145	.69782	.163	8.724	6	268	.000
2	.471(b)	.221	.192	.67828	.058	4.915	4	264	.001
3	.494(c)	.244	.206	.67215	.023	2.611	3	261	.052

- Prediktori: Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost, Socijalna nelagodnost, Impulsivnost i Vulnerabilnost.
- Prediktori: Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost, Socijalna nelagodnost, Impulsivnost, Vulnerabilnost, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi, Apsolutistički zahtevi prema sebi, Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha, Obezvređivanje.
- Prediktori: Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost, Socijalna nelagodnost, Impulsivnost, Vulnerabilnost, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi, Apsolutistički zahtevi prema sebi, Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha, Obezvređivanje, Edukacija, Zabava/Druženje, Odmor.

Iz Tabele br. 9 vidimo da kada je reč o prvom setu prediktora koga čine dimenzije neuroticizma na osnovu Beta pondera, nivoa značajnosti, t – testa i korelacija, da se kao značajni prediktori fizičke agresije izdvajaju *Hostilnost* i *Vulnerabilnost*. Sa uvođenjem drugog seta prediktora koga čine oblici iracionalnih uverenja kao značajni prediktori fizičke agresije ostaju *Hostilnost* i *Vulnerabilnost*, ali se pojavljuju i *Apsolutistički zahtevi prema sebi* kao značajni prediktor. Dok sa uvođenjem trećeg seta prediktora koga čine načini provođenja slobodnog vremena kao značajni prediktori fizičke agresije ostaju *Hostilnost*, *Vulnerabilnost*, *Apsolutistički zahtevi prema sebi* ali se pojavljuje i *Edukacija* kao značajni prediktor.

Tabela 9. Beta ponderi, t – test, značajnost i korelacije za Fizičku agresiju kao kriterijum

Model		Beta	t	Sig.	Korelacije			
					Zero-order	Partial	Part	
1	(Constant)		5,343	,000				
	Anksioznost	,033	,537	,592	,134	,033	,030	
	Hostilnost	.314	4.986	.000	.347	.291	.279	
	Depresivnost	,050	,820	,413	,092	,050	,046	
	Socijalna nelagodnost	,000	,007	,995	,066	,000	,000	
	Impulsivnost	-,086	-1,341	,181	-,083	-,082	-,075	
	Vunerabilnost	-,164	-2.630	.009	-,231	-,159	-,147	
2	(Constant)		3,536	,000				
	Anksioznost	,001	,016	,988	,134	,001	,001	
	Hostilnost	.303	4.905	.000	.347	.289	.266	
	Depresivnost	-,013	-,204	,839	,092	-,013	-,011	
	Socijalna nelagodnost	,041	,668	,505	,066	,041	,036	
	Impulsivnost	-,109	-1,711	,088	-,083	-,105	-,093	
	Vunerabilnost	-,156	-2.467	.014	-,231	-,150	-,134	
	Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi	-,032	-,494	,622	,037	-,030	-,027	
	Apsolutistički zahtevi prema sebi	.259	4.027	.000	.260	.241	.219	
	Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha	,064	1,071	,285	,026	,066	,058	
	Obezvredinjanje	,014	,212	,832	,128	,013	,012	
	3	(Constant)		1,729	,085			
		Anksioznost	,016	,259	,796	,134	,016	,014
Hostilnost		.298	4.839	.000	.347	.287	.260	
Depresivnost		-,047	-,726	,468	,092	-,045	-,039	
Socijalna nelagodnost		,070	1,130	,259	,066	,070	,061	
Impulsivnost		-,105	-1,658	,099	-,083	-,102	-,089	
Vunerabilnost		-,175	-2.743	.007	-,231	-,167	-,148	
Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi		-,041	-,627	,531	,037	-,039	-,034	
Apsolutistički zahtevi prema sebi		.270	4.190	.000	.260	.251	.225	
Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha		,049	,815	,416	,026	,050	,044	
Obezvredinjanje		,003	,040	,968	,128	,002	,002	
Edukacija		-,110	-1.749	.081	-,035	-,108	-,094	
Zabava/Druženje		,103	1,816	,071	,046	,112	,098	
Odmor	,091	1,629	,104	,113	,100	,088		

Hostilnost

Iz Tabele br. 10 vidimo da koeficijent multiple korelacije između prvog prediktorskog skupa varijabli (dimenzije neuroticizma) i zavisne varijable (škora na skali za ispitivanje hostilnosti kao oblika agresije) govori o postojanju visoke povezanosti. Sa uvođenjem drugog seta prediktorskih varijabli (oblici iracionalni uverenja) koeficijent multiple korelacije se povećava $R=.679$, kao i posle uvođenja trećeg seta varijabli (načini provođenja slobodnog vremena) $R=.682$. Na osnovu koeficijenta determinacije vidimo da dimenzije neuroticizma, oblici iracionalnih uverenja i načini provođenja slobodnog vremena zajedno objašnjavaju 46.5% varijanse kriterijumske varijable, što je visok procenat. Od toga najveći procenat objašnjene varijanse, skoro 40% objašnjavaju dimenzije neuroticizma.

Tabela 10. Parametri hijerarhijske multiple regresione analize za Hostilnost kao oblik agresije

Model	R	R ²	Prilagođeno R ²	Std. greška	Statističke promene				
					R ² promena	F promena	df1	df2	Sig. F
1	.629(a)	.396	.382	.59735	.396	29.287	6	268	.000
2	.679(b)	.461	.441	.56859	.065	7.949	4	264	.000
3	.682(c)	.465	.438	.56985	.004	.613	3	261	.607

- Prediktori: Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost, Socijalna nelagodnost, Impulsivnost i Vulnerabilnost.
- Prediktori: Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost, Socijalna nelagodnost, Impulsivnost, Vulnerabilnost, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi, Apsolutistički zahtevi prema sebi, Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha, Obezvređivanje.
- Prediktori: Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost, Socijalna nelagodnost, Impulsivnost, Vulnerabilnost, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi, Apsolutistički zahtevi prema sebi, Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha, Obezvređivanje, Edukacija, Zabava/Druženje, Odmor.

Iz Tabele br. 11 vidimo da kada je reč o prvom setu prediktora koga čine dimenzije neuroticizma na osnovu Beta pondera, nivoa značajnosti, t – testa i korelacija da se kao značajni prediktori hostilnosti izdvajaju *Anksioznost, Hostilnost i Depresivnost*. Sa uvođenjem drugog seta prediktora koga čine oblici iracionalnih uverenja kao značajni prediktori hostilnosti ostaju *Hostilnost i Depresivnost*, ali se pojavljuju i *Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi i Obezvređivanje* kao značajni prediktori. Sa uvođenjem trećeg seta prediktora koga čine načini provođenja slobodnog vremena kao značajni prediktori hostilnosti ostaju *Hostilnost, Depresivnost, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi i Obezvređivanje*.

Tabela 11. Beta ponderi, t – test, značajnost i korelacije za Hostilnost kao kriterijum

Model		Beta	t	Sig.	Korelacije		
					Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		-.716	.475			
	Anksioznost	.115	2.185	.030	.333	.132	.104
	Hostilnost	.438	8.179	.001	.548	.447	.388
	Depresivnost	.281	5.364	.001	.418	.311	.255
	Socijalna nelagodnost	.017	.328	.743	.242	.020	.016
	Impulsivnost	-.024	-.435	.664	.157	-.027	-.021
	Vunerabilnost	.022	.405	.686	-.003	.025	.019
2	(Constant)		-.457	.648			
	Anksioznost	.073	1.435	.152	.333	.088	.065
	Hostilnost	.436	8.490	.001	.548	.463	.384
	Depresivnost	.209	3.942	.001	.418	.236	.178
	Socijalna nelagodnost	.012	.225	.822	.242	.014	.010
	Impulsivnost	-.064	-1.208	.228	.157	-.074	-.055
	Vunerabilnost	.026	.495	.621	-.003	.030	.022
	Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi	.186	3.450	.001	.358	.208	.156
	Apsolutistički zahtevi prema sebi	.032	.589	.557	.275	.036	.027
	Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha	-.062	-1.261	.209	-.167	-.077	-.057
Obezvređivanje	.105	1.977	.049	.303	.121	.089	
3	(Constant)		-.089	.929			
	Anksioznost	.078	1.503	.134	.333	.093	.068
	Hostilnost	.438	8.464	.001	.548	.464	.383
	Depresivnost	.191	3.489	.001	.418	.211	.158
	Socijalna nelagodnost	.019	.366	.715	.242	.023	.017
	Impulsivnost	-.067	-1.252	.212	.157	-.077	-.057
	Vunerabilnost	.015	.281	.779	-.003	.017	.013
	Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi	.175	3.151	.002	.358	.191	.143
	Apsolutistički zahtevi prema sebi	.031	.565	.572	.275	.035	.026
	Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha	-.075	-1.477	.141	-.167	-.091	-.067
	Obezvređivanje	.108	1.986	.048	.303	.122	.090
	Edukacija	-.068	-1.287	.199	-.123	-.079	-.058
	Zabava/Druženje	.025	.531	.596	.008	.033	.024
Odmor	.016	.337	.737	-.012	.021	.015	

Verbalna agresija

Iz Tabele br. 12 vidimo da koeficijent multiple korelacije između prvog prediktorskog skupa varijabli (dimenzije neuroticizma) i zavisne varijable (skora na skali za ispitivanje verbalne agresije kao oblika agresije) govori o postojanju srednje povezanosti. Sa uvođenjem drugog seta prediktorskih varijabli (oblici iracionalni uverenja) koeficijent multiple korelacije se povećava $R=.558$, ali neznatno kao i posle uvođenja trećeg seta varijabli (načini provođenja slobodnog vremena) $R=.563$. Na osnovu koeficijenta determinacije vidimo da dimenzije neuroticizma, oblici iracionalnih uverenja i načini provođenja slobodnog vremena zajedno objašnjavaju 28.3% varijanse kriterijumske varijable, što je manji procenat. Od toga najveći procenat objašnjene varijanse, 26.1% objašnjavaju dimenzije neuroticizma.

Tabela 12. Parametri hijerarhijske multiple regresione analize za Verbalnu agresiju kao oblik agresije

Model	R	R ²	Prilagodeno R ²	Std. greška	Statističke promene				
					R ² promena	F promena	df1	df2	Sig. F
1	.526(a)	.277	.261	.59374	.277	17.122	6	268	.000
2	.558(b)	.311	.285	.58401	.034	3.253	4	264	.013
3	.563(c)	.317	.283	.58463	.006	.813	3	261	.488

- Prediktori: Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost, Socijalna nelagodnost, Impulsivnost i Vulnerabilnost.
- Prediktori: Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost, Socijalna nelagodnost, Impulsivnost, Vulnerabilnost, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi, Apsolutistički zahtevi prema sebi, Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha, Obezvređivanje.
- Prediktori: Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost, Socijalna nelagodnost, Impulsivnost, Vulnerabilnost, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi, Apsolutistički zahtevi prema sebi, Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha, Obezvređivanje, Edukacija, Zabava/Druženje, Odmor.

Iz Tabele br. 13 kada je reč o prvom setu prediktora koga čine dimenzije neuroticizma na osnovu Beta pondera, nivoa značajnosti, t – testa i korelacija, da se kao značajni prediktori verbalne agresije izdvajaju *Anksioznost, Hostilnost i Vulnerabilnost*. Sa uvođenjem drugog seta prediktora koga čine oblici iracionalnih uverenja kao značajni prediktori verbalne agresije ostaju *Anksioznost, Hostilnost i Vulnerabilnost*, ali se pojavljuje i *Apsolutistički zahtevi prema sebi* kao značajni prediktor. Sa uvođenjem trećeg seta prediktora koga čine načini provođenja slobodnog vremena kao značajni prediktori verbalne agresije ostaju *Anksioznost, Hostilnost, Vulnerabilnost, i Apsolutistički zahtevi prema sebi*.

Tabela 13. Beta ponderi, t – test, značajnost i korelacije za Verbalnu agresiju kao kriterijum

Model		Beta	t	Sig.	Korelacije			
					Zero-order	Partial	Part	
1	(Constant)		6.061	.000				
	Anksioznost	.124	2.165	.031	.249	.131	.112	
	Hostilnost	.415	7.077	.001	.469	.397	.368	
	Depresivnost	-.049	-.852	.395	.053	-.052	-.044	
	Socijalna nelagodnost	.000	-.001	.999	.098	.000	.000	
	Impulsivnost	-.021	-.344	.731	-.030	-.021	-.018	
	Vunerabilnost	-.202	-3.475	.001	-.264	-.208	-.181	
	2	(Constant)		3.758	.000			
	Anksioznost	.105	1.828	.069	.249	.112	.093	
Hostilnost	.401	6.900	.001	.469	.391	.352		
Depresivnost	-.086	-1.430	.154	.053	-.088	-.073		
Socijalna nelagodnost	.023	.387	.699	.098	.024	.020		
Impulsivnost	-.038	-.630	.529	-.030	-.039	-.032		
Vunerabilnost	-.207	-3.472	.001	-.264	-.209	-.177		
Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi	.000	-.004	.997	.049	.000	.000		
Apsolutistički zahtevi prema sebi	.174	2.866	.004	.207	.174	.146		
Iracionalna uverenja po pitanju neuspaha	.093	1.666	.097	.052	.102	.085		
Obezvređivanje	.018	.301	.764	.134	.019	.015		
3	(Constant)		1.907	.058				
	Anksioznost	.116	1.999	.047	.249	.123	.102	
	Hostilnost	.397	6.786	.001	.469	.387	.347	
	Depresivnost	-.100	-1.613	.108	.053	-.099	-.082	
	Socijalna nelagodnost	.037	.620	.536	.098	.038	.032	
	Impulsivnost	-.034	-.562	.574	-.030	-.035	-.029	
	Vunerabilnost	-.215	-3.554	.001	-.264	-.215	-.182	
	Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi	.000	-.005	.996	.049	.000	.000	
	Apsolutistički zahtevi prema sebi	.185	3.013	.003	.207	.183	.154	
	Iracionalna uverenja po pitanju neuspaha	.093	1.624	.106	.052	.100	.083	
	Obezvređivanje	.005	.088	.930	.134	.005	.004	
	Edukacija	-.028	-.473	.636	.039	-.029	-.024	
	Žabava/Druženje	.080	1.480	.140	.019	.091	.076	
	Odmor	.025	.475	.635	.061	.029	.024	

DISKUSIJA

Dimenzije neuroticizma, oblici iracionalnih uverenja i načini provođenja slobodnog vremena zajedno objašnjavaju 40.6% varijanse Besa kao kriterijumske varijable, 24.4% varijanse *Fizičke agresije*, 46.5% varijanse *Hostilnosti* i 28.3% varijanse *Verbalne agresije*. Rezultati istraživanja pokazuju da su dimenzije neuroticizma, kao skup prediktorskih varijabli objašnjavale najveći procenat svih kriterijumskih varijabli tj. svih oblika agresije. Razlog zato jeste možda u tome što se među dimenzijama neuroticizma nalazi dimenzija hostilnost, koja se takođe nalazi i među oblicima agresije. Iako je hostilnost operacionalno definisana drugačije u ova dva merna instrumenta, moguće je da je upravo koren ove dimenzije u emotivnom smislu ključan za ispoljavanje i ovakve vrste

agresije. Osećanje bezvrednosti, usamljenosti, grešnosti, beznadežnosti i krivice značajan je prediktor ogorčenosti, sumnjičavosti, nepoverenja i negativizma prema ljudima kao oblika agresije.

Značajni prediktori Besa su *Anksioznost, Hostilnost i Zabava/Druženje*. Značajni prediktori Fizičke agresije su *Hostilnost, Apsolutistički zahtevi prema sebi i Edukacija* (u negativnom smislu). Kada je reč o Hostilnosti značajni prediktori su *Hostilnost, Depresivnost, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi i Obezvređivanje*. Dok su značajni prediktori Verbalne agresije *Anksioznost, Hostilnost i Apsolutistički zahtevi prema sebi*.

Dobijeni podaci govore o tome da Apsolutistički zahtevi prema sebi vode ka fizičkoj i verbalnoj agresiji. Anksioznost i Hostilnost kao dimenzija neuroticizma vodi ka besu i verbalnoj agresiji. Depresivnost, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi i Obezvređivanje vode ka hostilnosti. Provođenje slobodnog vremena u svrhu svog obrazovanja i kulturnog uzdizanja ne vodi ka agresiji.

Vulnerabilnost kao dimenzija neuroticizma se takođe pojavila kao značajan prediktor besa, fizičke i verbalne agresije, ali u negativnom smislu. Oni učenici koji su osetljiviji na stres, imaju slab kapacitet za prevazilaženje stresa, sklonost zavisnosti, beznadežnosti i panici u situacijama suočavanja sa iznenadnim i stresnim okolnostima, nemaju sklonost ka ovim oblicima agresije.

Rezultati ovog istraživanja su kompatibilni sa podacima prethodnih istraživanja. Adolescenti koji se nasilnički ponašaju nastoje da izgledaju superiorno, što je često maska kojom prikrivaju bol, osećaj neprilagođenosti, nepoverenje i strah. Moguće je da je agresija manifestovana kao verbalna, fizička, bes ili hostilnost način skretanja pažnje na sebe, poziv za pomoć.

Huesmann i sar. (1984) u okviru longitudinalnog istraživanja na uzorku od 632 ispitanika u periodu od 22 godine, došli su do zaključka da su ispitanici koji su bili agresivni na uzrastu od 8 godina bili agresivni i u 30. godini. Stabilnost agresivnosti bila je slična stabilnosti inteligencije za osobe muškog pola, a za osobe ženskog pola utvrđen je niži koeficijent agresivnosti. Agresivnost ispitanika utvrđena na početku istraživanja pokazala se dobrim prediktorom delinkventnog ponašanja u kasnijem periodu, uključujući zlostavljanje bračnog partnera i nasilničko ponašanje u saobraćaju.

Shodno tome cilj istraživanja je podrazumevao je prikupljanje podataka koji se tiču agresije kod mladih i kao takvi, mogu se kasnije koristiti za kreiranje psiholoških radionica i edukativnih programa koji bi doprinosili adekvatnijem preoznavanju negativnih emocija, povećanju fleksibilnosti mišljenja mladih i uklanjanju neadekvatnih obrazaca mišljenja.

Negativne emocije često otežavaju adaptaciju kod adolescenata i moguće je da upravo određena povezanost istih i određenih oblika mišljenja kod srednjoškolaca još više doprinosi njihovom kasnijem razvoju. Primene ovih rezultata u svrhu kreiranja određenih psiholoških radionica i programa koji bi doprineli promeni u svrhu adekvatnijem prepoznavanju negativnih emocija i iracionalnih uverenja kod adolescenata, svakako bi doprineli i njihovom ovladavanju i promeni ponašanja zasnovanog na njima.

REFERENCE

- (1) Bandura, A. (1999): *Social cognitive theory of personality*. In: L. A. Pervin & O. P. John (Eds.). *Handbook of Personality: Theory and Research*, New York: The Guilford Press, str. 154 – 186.
- (2) Beck, A.T., Emery, G. (1985). *Anxiety disorders and phobias: A cognitive perspective*. Basic Books, New York.
- (3) Berkowitz, L. (1989): *Frustration – Aggression Hypothesis: Examination and Reformulation*. *Psychological Bulletin*, 106, 59 – 73.
- (4) Bernard, M.E. (1998). Validation of the general attitude and beliefs scale. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive – Behavior Therapy*, 16, 183 – 196.
- (5) Bernard, M., M.R. Joyce (1984): *Rational emotive therapy of children and adolescents: theory, treatment strategies and preventive methods*. New York: Wiley & Sons.
- (6) Borovčanin, M., Đukić-Dejanović, S., Mihajlović, G. (2008). Biološke osnove anksioznosti i novine u psihofarmakološkom tretmanu anksioznih poremećaja. *Engrami - časopis za kliničku psihijatriju, psihologiju i granične discipline*, 30 (3 – 4), 53 – 59.
- (7) Borum R., Verhaagen, D. (2007). Assessing and Managing Violence Risk in Juveniles. *Journal of Child and Family Studies*, Vol. 16, No. 3, pp. 461 – 463.
- (8) Buss, A.H. (1961). *Psychology of aggression*. New York: Willey.
- (9) Buss, A. H. (1988): *Personality: Evolutionary Heritage and Human Distinctiveness*. Hillsdale, W: Lawrence Erlbaum Associates.
- (10) Buss A.H., Durkee, A. (1957). An inventory for assessing different kinds of hostility. *J Cons Psychol*, 21: 343 – 349.
- (11) Buss, A. H., Perry, M. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 452 – 459.
- (12) Campbell, S.B., Spieker, S., Vandergrift, N., Belsky, J., Burchinal, M. (2010). Predictors and sequelae of trajectories of physical aggression

- in school-age boys and girls. *Development And Psychopathology*, vol. 22, no.1, pp. 133 – 50.
- (13) Costa, P. T. & McCrae, R. R. (1992a). Normal Personality Assessment in Clinical Practice: The NEO Personality Inventory, *Psychological Assessment*, Vol 4, No. 1.
- (14) Costa, P. T. & McCrae, R. R. (1992b). *Revisited NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) - professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.
- (15) Costa, P. T. & McCrae, R. R. (1994). Domains and Facets: Hierarchical Personality Assessment Using the Revised NEO Personality Inventory, *Journal of Personality Assessment*, 64 (1), 21 – 59.
- (16) Dryden, W. (1990): *Dealing with anger problems: rational-emotive therapeutic interventions*. Sarasota: Professional Resource Exchange Inc.
- (17) Edmunds, G. (1977). Extraversion, neuroticism and different aspects of self-reported aggression. *Journal Of Personality Assessment*, Vol. 41 (1), pp. 66 – 70.
- (18) Ellis, A. (1977): *Anger: how to live with and without it*. New York: Carol Publishing Group.
- (19) Ellis, A. (1994). *Reason and Emotion in Psychotherapy*. New York, Birch Lane, Press.
- (20) Fives, C., Kong, G., Fuller, J., DiGiuseppe, R. (2011). Anger, Aggression, and Irrational Beliefs in Adolescents. *Cognitive Therapy & Research*, Vol. 35, no. 3, p. 199.
- (21) Ferguson, C., Averill, P., Rhoades, H., Rocha, D., M.D., Gruber, N., Gummattira, P. (2005). Social isolation, impulsivity and depression as predictors of aggression in a psychiatric inpatient population. *Psychiatric Quarterly*, Vol. 76, No. 2, pp. 123 – 137.
- (22) Ferguson, C.J., San Miguel, C., Garza, A., Jerabeck, J.M. (2011). A longitudinal test of video game violence influences on dating and aggression: a 3-year longitudinal study of adolescents. *Journal Of Psychiatric Research*, Vol. 46 (2), pp. 141-6.
- (23) Fuller, B.E., Chermack, S.T., Cruise, K.A., Kirsch, E., Fitzgerald, H.E., Zucker, R.A. (2003). Predictors of aggression across three generations among sons of alcoholics: relationships involving grandparental and parental alcoholism, child aggression, marital aggression and parenting practices. *Journal Of Studies On Alcohol*, Vol. 64 (4), pp. 472-83.

- (24) Gojković, V., & Vukičević, L. (2011). Vršnjačko nasilje - bullying kod učenika srednjih škola. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 30(1-2), 199-218.
- (25) Gunn, I., Gristwood, I. (1975): *Use of the Buss-Durkee Hostility Inventory among British prisoners*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43, str. 590.
- (26) Hamdan – Mansour, A. (2010). Predictors of hostility among university students in Jordan. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 24(1), 125 – 130.
- (27) Harris, M.B., Knight-Bohnhoff, K. (1996): *Personal Aggressiveness - Gender and Aggressiveness*, *Sex Roles: A Journal of Research*, 35, 26 – 42.
- (28) Heimberg, R.G. (1989): Social phobia. No longer neglected. *Clinical Psychology Review* 9, 1 – 2.
- (29) Hrnčić, J. (2008). Depresivnost i socijalne relacije institucionalizovanih mladih prestupnika. *Psihologija*, 41 (3), 357 – 378.
- (30) Huesmann, L.R., Eron, L.D., Lefkowitz, M.M. & Walder, L.O. (1984). The stability of aggression over time and generations. *Developmental Psychology*, 20, 1120-1134.
- (31) Kačavenda – Radić, N. (1992). *Refleksije o/i slobodnog vremena*. Institut za pedagogiju i andragoške studije, Beograd.
- (32) Marić, Z. (2000). Racionalno emotivno bihevioralna terapija. u: Stojnov D. (ur.) *Psihoterapije*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- (33) Marić, Z. (2002). *Kognitivni činioci emocije i emocionalnog poremećaja iz ugla REBT*. Magistarski rad. Beograd, Filozofski fakultet.
- (34) Mijatović, A. (2000). *Leksikon temeljnih pedagoških pojmova*, Edip, Zagreb.
- (35) Mihajlović, D. (2010): *Veza između upadljive potrošnje i slobodnog vremena*. Završni rad. Fakultet za pravne i poslovne studije – Novi Sad, Novi Sad.
- (36) Mitrović, D., Smederevac, S. (2005): Relacije između agresivnosti i dimenzija ličnosti modela "pet velikih". *Psihologija*, vol. 51., no. 5 – 6, str. 456 – 471.
- (37) Olweus, D. (1993). *Bullying at school. What we know and what we can do*. Oxford, Blackwell.
- (38) Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi: Što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga (prevela Gordana V. Popović).
- (39) Ostrov, J., Godleski, S. (2009). Impulsivity – hyperactivity and subtypes of aggression in early childhood: an observational and

*Zbornik IKSI, 1/2014 – L. Jakšić, M. Grujić, D. Popović, D. Mihajlović, U. Velić
„Prediktori određenih oblika agresije kod srednjoškolskih adolescenata”,
(str. 149-176)*

- short-term longitudinal study. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, vol. 18, pp. 477–483.
- (40) Petrović, J., & Zotović, M. (2010). Isti ili drugačiji - slobodno vreme mladih u Vojvodini i u svetu. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, (130), 73 – 88.
- (41) Petz, B. (1992). *Psihologijski rječnik*, Prosveta, Zagreb.
- (42) Schlenker, B.R., Leary, M.R. (1982): Social anxiety and self-presentation. A conceptualization and model. *Psychological Bulletin*, 92, 641 – 669.
- (43) Smederevac, S., Mitrović, D. (2006). *Ličnost, metodi i modeli*. Centar za primenjenu psihologiju, Beograd.
- (44) Stepanović, I., Videnović, M., Pluž, D. (2009): Obrasci ponašanja mladih tokom slobodnog vremena. *Sociologija*, vol. 51, no. 3, str. 247 – 261.
- (45) Vukičević, L., & Mihajlović, D. (2012). Faktori samopouzdanja i crte agresivnosti. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 31(1), 131-146.
- (46) Vukičević, L., Grujić, M., Popović, D., Mihajlović, D., Velić, U. (2013). Agresija i iracionalna uverenja. *Civitas*, časopis za društvena pitanja - pravo, bezbednost, psihologiju, filologiju i menadžment, Fakultet za pravne i poslovne studije "Dr Lazar Vrkatić" – Novi Sad, vol. 2, no. 4, str. 35 – 48.
- (47) Vukosavljević – Gvozden, T., Opačić, G., Marić, Z. (2010): Iracionalne evaluacije i antisocijalno ponašanje adolescenata. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, vol. 42, no 2, str. 263 – 276.

PREDICTORS OF CERTAIN TYPES OF AGGRESSION AT HIGH SCHOOL ADOLESCENTS

In this study, we have been trying to discover the prediction of some forms of aggression based on the prominence of neuroticism, irrational beliefs and ways of spending free time at high school adolescents. The sample consisted of 275 respondents, students from secondary schools in Belgrade, aged between 15 and 19 years. According to the criteria of selecting schools, the sample were appropriate and intentional and made by the students of the following high schools: VII, XII and XIV Belgrade Gymnasium, Electrical school "Rade Koncar" and Trade School in Belgrade. For the purposes of this study were used Neuroticism scale that was dimensions of Neuroticism isolated from the questionnaire NEO - Pi R, Scale irrational beliefs GABS – 37, Scale for assessment of ways of spending free time SV - 30 and Buss-Perry

Aggression Questionnaire. The dimensions of neuroticism, forms of irrational beliefs and ways of spending free time together explain 40.6% of variance of Anger as criterion variables, 24.4% variance Physical aggression, 46.5% of the variance of Hostility and 28.3% of the variance Verbal aggression. The most significant predictors of aggression are anxiety, hostility, depression, absolutist demands of yourself, irrational beliefs regarding love and devaluation. The facts suggest that absolutist claims against itself lead to physical and verbal aggression. Anxiety and hostility as a dimension of neuroticism leads to anger and verbal aggression. Depression, irrational beliefs regarding love and devaluation leads to hostility. Using of the free time for the purpose of education and enlightenment does not lead to aggression. Vulnerability as a dimension of neuroticism also has shown as a significant predictor of anger, physical and verbal aggression, but in a negative sense. Adolescents who are aggressive are trying to look superior, but that is often a mask which concealed the pain, feeling of inadequacy, fear and mistrust. It is possible that the aggression manifested as verbal, physical, anger or hostility represents way of drawing attention to himself, call for help.

KEYWORDS: aggression / neuroticism / irrational beliefs / free time / high school adolescents